

Наша краіна мае цікавую, багатую гісторыю. Тут ва ўсе часы адбываліся падзеі агульнаеўрапейскай і нават сусветнай значнасці. Тут жылі людзі, якія ўзбагацілі скарбніцу сусветнай культуры. Тут віравалі звычайныя чалавечыя жарсці і ладзіліся змовы, у выніку якіх Еўропа парцалявалася на часткі. На жаль, пра ўсё гэта мы ведаем вельмі мала з-за бяспамяцтва, з-за таго, што не змаглі ў адрозненне ад іншых еўрапейскіх краін зберагчы "матэрыяльныя" доказы тых далёкіх падзей. Былі разбураны і дагэтуль не адрадыліся шмат якія замкі, палацы, храмы, каштоўныя будынкі, паркі,

сядзібы, фальваркі... Усё тое, што гаворыць пра культурную і духоўную спадчыну нашага народа. Усё тое, што робіць краіну прывабнай для іншых народаў. А гэта і бліскучае жыццё магнатаў, гераічныя ўчынкі шляхты і простых людзей, іх ахвяры і драматычныя лёсы, — усё гэта было некалі па-варварску выкраслена ў XX ст. з нашай гісторыі. Беларусь у гэтым сэнсе панесла агромністыя страты, якія не змаглі не адбіцца на нашай сённяшняй ментальнасці, адасобленасці, у нейкім сэнсе нават на адчуванні прыніжанасці нашай нацыі ў параўнанні з іншымі.

сапраўдны музей. Як у яшчэ аднаго прадстаўніка старадаўняга беларускага роду **Аляксандра Ельскага**, літаратара і гісторыка. У сваім родавым маёнтку ў Замосці ён сабраў каля шасцідзесяці карцін і дзвюх тысяч гравюр, малюнкаў, эскізаў, бібліятэку з дзесяці тысяч кніг, сярод якіх старадрукі, хронікі, матэрыялы паўстанняў і вайны 1812 года, лісты Адама Міцкевіча і Тадэвуша Касцюшкі, а таксама іх асабістыя рэчы. У Замосці захоўваліся каштоўныя калекцыі парцеляны, шкла, слудкіх паясоў. Праўда, сёння ад усяго гэтага не засталася ані знаку. Затое засталіся творы Ельскага. Ім напісаны больш як дзесяць тысяч гістарычна-краязнаўчых артыкулаў пра Беларусь для "Польскай ілюстраванай энцыклапедыі" і "Геаграфічнага слоўніка", перакладзена на беларускую мову паэма Адама Міцкевіча "Пан Тадэвуш". Другі прыклад — лагойская лінія **Тышкевічаў**. Прадстаўніцтва ў родзе было самым розным: архітэктары, музыканты, інжынеры, эканамісты. А праславіліся менавіта браты **Канстанцін і Яўстафій**. Яны былі вядомымі археолагамі, фактычнымі заснавальнікамі беларускай навуковай археалогіі. У свой час сабралі незвычайна багатыя калекцыі прыродазнаўчых і гістарычных экспанатаў, твораў мастацтва, кніг, стварылі ў Лагойску археалагічны музей і унікальны палацава-паркавы ансамбль. Потым шмат твораў з лагойскага музея зvezлі ў Вільню, Львоў, Варшаву, Кракаў. Многача са сваіх збораў К. Тышкевіч перадаў у 1864 — 1868 гг. Румянцаўскаму музею ў Маскве, цяпер Дзяржаўны гістарычны музей. Музеі братоў пакінулі значны след у развіцці археалогіі, этнаграфіі, гістарыяграфіі і мастацтва Беларусі.

«Служыць Айчыне, адказваць перад Богам»

На скрыжаванні гісторыі

Тэма нашай сённяшняй размовы — беларуская шляхта. Менавіта шляхта адыграла вялікую ролю ў фарміраванні беларускай культуры. Што і натуральна, бо цягам трох стагоддзяў, ад Люблінскай уніі да паўстання 1863 — 1864 гг., пануючай культурай у нас была культура шляхецкая, і іншая тады яна быць не магла. Нацыянальны погляд можа быць толькі такім, у адрозненне ад імперскай Расіі і савецкай улады, якія ўвесь час імкнуліся паказаць беларускую нацыю як сялянскую і толькі ў некаторай нязначнай ступені як гарадскую. Асабліва гэта праявілася ў першай палове XX ст., калі ўладам патрэбна была падтрымка сялян, а ўсе

Ігнат Дамейка

Палац Чапскіх у Прылуках

Беларускія форды і рафелеры

Далей хочацца прывесці пры-

астатнія слаі грамадства лічыліся рэакцыйнымі, у тым ліку і шляхта, тым больш, што большасць яе прадстаўнікоў размаўляла па-польску. Але, між іншым, шмат хто ўжо загаварыў па-беларуску. Згодна перапісу, што праходзіў у канцы XIX ст., 37 працэнтаў шляхты назвалі сябе беларусамі.

Выразная самасвядомасць шляхецкага саслоўя з'явілася яшчэ і дзякуючы Віленскаму універсітэту, дзе вялікая група прафесуры пачала цікавіцца беларусазнаўствам. У розны час навучэнцамі універсітэта былі дзеці беларускіх магнатаў і найбольш уплывовай шляхты: Радзівілаў, Санегай, Пацаў, Тышкевічаў, Хадкевічаў, Завішаў, Валовічаў... Зразумела, чаму Мікалай І зачыніў Віленскі універсітэт. Не трэба забываць і пра тое, што беларускае Адраджэнне канца XIX — пачатку XX стст. здзяйснялася розумам і намаганнямі ліцвінска-беларускай шляхты. Шмат хто з іх насамрэч асэнсоўвалі сябе патрыётамі сваёй зямлі. Да прыкладу, сябры таемнага студэнцкага таварыства філаматаў і філарэтаў — аматараў навукі, што зарадзілася ў сценах Віленскага універсітэта: Адам Міцкевіч, Тамаш Зан, Ян Чачот, Ігнат Дамейка, Напалеон Орда... Усе яны лічылі сябе ліцвінамі і сваімі далейшымі справамі заўсёды прысягалі на вернасць і любоў Бацькаўшчыне. Толькі гісторыя ў тых часы павярнулася да Беларусі бокам, і далейшыя падзеі працягвалі развівацца не на карысць нашай радзімы. Калі ў Польшчы, Беларусі і Літве выбухнуў нацыянальна-вызваленчы рух 1830 — 1831 гг., а потым і 1863 — 1864 гг., шмат каму са шляхты давялося стаць у шэрагі інсургентаў. На жаль, сілы былі няроўнымі, паўстанні былі падаўлены. Царскія ўлады жорстка расправіліся з вызваленчым рухам, свабодалюбных ліцвінаў саслалі каго на Поўнач, каго ў менш аддаленыя губерні Расіі. У выніку, у выгнанні беларускай шляхты апынулася больш, чым на роднай зямлі.

Іх лёсы — лёсы Бацькаўшчыны

Тым не менш, духоўны і стваральны патэнцыял, закладзены дзедамі і прадзедамі нашчадкаў Вялікага княства Літоўскага, ягонія ідэалы, далі свае парасткі ў лёсах лепшых сыноў ліцвінска-беларускага роду. Усім нам вядомы лёс Адама Міцкевіча, культурную спадчыну якога дагэтуль не могуць падзяліць беларусы, літоўцы і паліякі. Хочацца больш дэталёва спыніцца на жыцці і культурніцкай дзейнасці такіх вядомых людзей, як Ігнат Дамейка і Напалеон Орда. Пасля паразы паўстання 1830 — 1831 гг., абодва эмігрыруюць за мяжу. Іх лёсы перасякаюцца ў Парыжы, на тых часы сапраўднай сталіцы польска-ліцвінскай эміграцыі. У 1856 г. пасля абвяшчэння царскім урадам амністыі палітычным эмігрантам, Напалеон Орда вяртаецца ў родныя Варацэвічы Пінскага павета Мінскай губерні, ён пимат падарожнічае па Беларусі, Літве, Польшчы і Украіне. Падчас сваіх ваюровак робіць замалеўкі архітэктурных і гістарычных помнікаў, гарадоў і мястэчак, славутых мясцін. Цяпер малюнкi Орды з'яўляюцца не толькі мастацка значнымі творами, але і каштоўнай крыніцай па гісторыі архітэктурны Беларусі. Дзякуючы ім, мы ўяўляем, як выглядалі беларускія гарады, мястэчкі і вёскі, замкі і палацы, шляхецкія сядзібы, шматлікія кляштары і храмы. Беларусь на малюнках Орды паўстае як Фенікс з попелу, вырастае светлымі абрысамі архітэктурных святыняў. Большасць малюнкаў Орды захоўваецца ў польскіх музеях, частка ў Львове, вялікая калекцыя літаграфій з малюнкаў Орды знаходзіцца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Але талент Орды быў не толькі талентам мастака. Ён з'яўляецца аўтарам шматлікіх фартэп'янных твораў, у тым ліку і больш як 20 паланезаў, якія гучалі са сцэн Францыі, Нямеччыны, Польшчы, Беларусі. Ім было напісана мноства вальсаў, полек, мазурак ды іншых інструментальных і вакальных твораў. Вынікам яго музычных заняткаў робіцца "Граматыка музыкі", якая пабачыла свет

у 1873 г. у Варшаве і якая шмат дзесяцігоддзяў лічылася адным з лепшых дапаможнікаў па тэорыі музыкі.

Па імянаму склаўся лёс Ігната Дамейкі. Рэалізаваў свой творчы патэнцыял яму давялося на чужыне. Атрымаўшы адукацыю геалага ў Парыжы, ён едзе працаваць па кантракце ў Чылі, дзе пазней звязвае сваё жыццё з нацыянальным універсітэтам Сант'яга. Прафесар хіміі і мінералогіі, потым загадчык кафедры хіміі, член універсітэц-

Цяпер малюнкi Орды з'яўляюцца не толькі мастацка значнымі творами, але і каштоўнай крыніцай па гісторыі архітэктурны Беларусі. Дзякуючы ім, мы ўяўляем, як выглядалі беларускія гарады, мястэчкі і вёскі, замкі і палацы, шляхецкія сядзібы, шматлікія кляштары і храмы. Беларусь на малюнках Орды паўстае як Фенікс з попелу, вырастае светлымі абрысамі архітэктурных святыняў. Большасць малюнкаў Орды захоўваецца ў польскіх музеях, частка ў Львове, вялікая калекцыя літаграфій з малюнкаў Орды знаходзіцца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

кай рады, Ігнат Дамейка ў 1867 г. на Сусветнай выставе ў Парыжы прэзентаваў маладую прамысловасць Чылі. Пасля яго абіраюць рэктарам універсітэта, пасаду якога ён займае 16 год. Ціжка пераацаніць зробленае Домам Ігнацыя, як паважліва называлі яго ў Чылі, для сваёй другой радзімы. Ён рэарганізаваў сістэму адукацыі ў краіне, у тым ліку і ў самім універсітэце, узяўшы за ўзор родную Віленскую альма-матэр. Стварыў музей мінералогіі, заснаваў фізічны кабінет, хімічную і горную лабараторыі, зладзіў бібліятэку прыроднаўства. Непараўнальная яго дзейнасць як даследчыка чылійскіх прыродных багаццяў. Прафесар сабраў і апісаў мноства новых, невядомых навуцы мінералаў, раслін, акамянеласцяў, метэарытаў. Яго падручнік "Мінералогія" на працягу колькіх дзесяцігоддзяў выкарыстоўвалі ў шматлікіх лацінаамерыканскіх краінах. Вынікі навуковых адкрыццяў друкаваліся на розных мовах і прынеслі яму сусветную славу і вядомасць. Дамейка знайшоў у гарах крыніцу чыстай вады і правёў адтуль у Сант'яга водаправод, вырашыў

тым самым праблему водазабеспячэння сталіцы. Удзячнасць чылійцаў вызначылася ў тым, што прафесару была прызначана самая высокая пенсія ў краіне. Такой не атрымлівалі нават генералы, якія змагаліся за незалежнасць Чылі.

Яшчэ адзін выбітны род — Агінскія. Асабліваю адметнасць яны набылі ў канцы XVII і ў XVIII стст., калі іх прадстаўнікі займалі гетманскую пасаду. Міхал Казімір у сваім маёнтку ў Слоніме ладзіў сапраўдныя музычныя спектак-

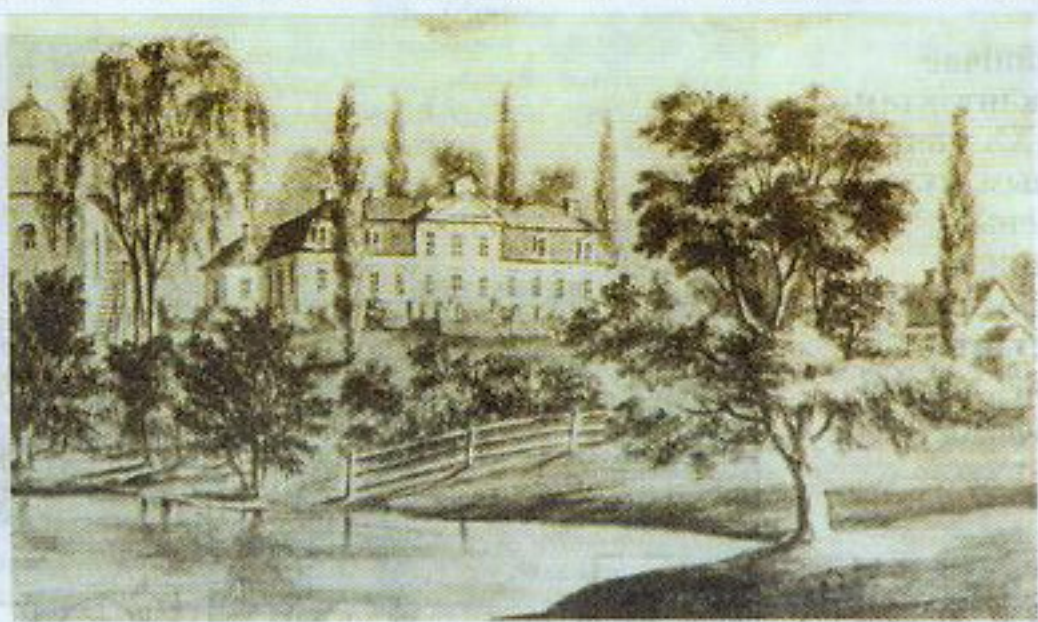
лі. Дарэчы, у XVIII ст. шмат хто з прадстаўнікоў нашай шляхты былі кампазітарамі-аматарамі, гэта ўваходзіла ў абавязковую сістэму адукацыі дзяцей шляхецкага саслоўя. Адукаваныя былі людзі. Да прыкладу, Мацей Радзівіл напісаў вядомую оперу "Агатка". Нават Тадэвуш Касцюшка, які паходзіў з беднай шляхты, пісаў паланезы. Сёння нам больш за ўсё вядомы Міхал Клеафас Агінскі — аўтар знакамітага паланеза нумар адзін, а ў яго, апроч опер, іх каля 50.

Сёння ўсё больш і больш адкрываецца новых старонак плённай дзейнасці беларускай шляхты ў рэчышчы культуры, прадстаўнікі якой на абсягах нашага краю мелі шыкоўныя мастацкія і этнаграфічныя калекцыі. Гэтыя калекцыі захоўваліся пераважна ва ўласных маёнтках і сядзібах. Старажытныя шляхецкія сядзібы ўжо самі былі сховішчамі каштоўнасцяў: у іх захоўваліся архівы роду, ад бацькі да сына перадавалася зброя, ад маці да дачкі — каштоўныя ўпрыгожванні. А калі ўладальнік такой спадчыны захапляўся старажытнасцю і дбаў пра захаванне і памнажэнне збору, дык атрымліваўся

клад жыцця і культурнай дзейнасці іншай фармацыі беларускай шляхты. У XIX — XX стст. у Беларусі склаўся своеасаблівы пласт дваран-фальваркоўцаў, землеўласніцкай і засцяпковай шляхты, якая ўсё больш актыўна становілася на шлях капіталістычнага гаспадарання і разам з тым арыентавалася на адраджэнне шляхецкіх ідэалаў Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай. Значнай частцы гэтай шляхты была ўласціва беларуская нацыянальная свядомасць. І хатняны не ўдзельнічалі ў нацыянальна-вызваленчым руху, але прыхільна ставіліся да яго. Да прыкладу, фундатар Чырвонага касцёла ў Мінску Эдвард Адам Вайніловіч, адзін з багацейшых памешчыкаў Беларусі, скончыў Слуцкую гімназію, потым — тэхналагічны інстытут у Пенябургу, стажыраваўся за мяжой. Ведаў усе рабочыя спецыяльнасці, працаваў на Пуццлаўскім заводзе. Калі памёр ягоны бацька — памешчык Слуцкага павета, Эдвард пакінуў інжынерную справу і сам зрабіўся памешчыкам, займаўся грамадскай дзейнасцю, быў адным з тых, хто даваў грошы на "беларускую справу". Актыўным фінансаваннем займалася і княгіня Магдалена Радзівіл, у дзявоцтве Завіша, а па першым мужы Красінская. Мецэнатка на свае сродкі адчыніла беларускія школы ў Кухіччах, Уздзе і Камянцы, фінансавала выданне газет "Наша Ніва", "Беларус", апекавалася выдавецтвам "Загляне сонца і ў наша ваконца" ў Пенябургу, падтрымлівала стасункі з дзецьмі беларускага нацыянальнага руху. Дапамагала студэнтам-беларусам, устанавіла для іх некалькі стыпендыяў, фінансавала будаўніцтва трох аднапавярховых будынкаў інтэрната. Аказвала ўсебаковую дапамогу творчай моладзі. За яе грошы былі надрукаваны першыя кнігі Максіма Багдановіча, Канстанцыі Буйло ды іншых паэтаў-пачаткоўцаў.

Яркімі прадстаўнікамі капіталізму ў эканоміцы Беларусі гэтага часу былі ўраджэнцы роду Скірмунгаў. Скірмунты для беларускага Палесся значаць тое ж, што Форды і Ракфелеры — для Злучаных Штатаў Амерыкі, куп-

цы ці прамыслоўцы Строганавы і Марозавы для Расіі. Старажытны род вядзе свой радавод ад легендарных літоўскіх князёў. Пінскі князь Васіль Скірмунт згадваецца ў дакументах сярэдзіны XIV ст. Ягоныя нашчадкі аддана служылі сваёй Айчыне, займалі адказныя дзяржаўныя пасады, але асаблівай гістарычнай вядомасці да пачатку XIX ст. у іх не было. У 1798 г. у вёсцы Моладава ў сям'і Сямёна Скірмунта нарадзіўся сын Аляксандр. Ён атрымаў выдатную адукацыю ў Віленскім універсітэце, вучыўся ў Францыі і Германіі, займаўся практычнай хіміяй. Калі вярнуўся на радзіму, ажаніўся з дачкой мінскага губернатара. Меў 11 дзяцей. Яшчэ пры жыцці бацька перадаў яму правы на кіраванне маёнткамі і капіталамі. У 1830 г. Аляксандр заняўся ўладкаваннем у Моладаве цукровага завода. Прадпрыемства было адным з першых у Беларусі. Тут выраблялі рафінад вельмі высокай ступені ачысткі. Аляксандр атрымаў патэнт на вынаходку ўстаноўкі для паскоранага выпарвання цукровага сіропа. Адначасова ў суседнім маёнтку Скірмунтаў — Парэччы — была арганізавана суконная фабрыка, на той час самая вялікая ў Беларусі. Аляксандр Скірмунт распрацаваў арыгінальную тэхналогію, закупіў за мяжой сучаснае абсталяванне, запрасіў нямецкіх майстроў, якія навучылі мясцовых сялян рамяству. З 1860-х гг. вырабы парэцкай фабрыкі Скірмунтаў атрымлівалі ўзнагароды на самых прэстыжных прамысловых выставах Еўропы. Таксама ў Парэччы былі пабудаваны паравы млын і сыраварны завод. Аляксандр Скірмунт першым у Беларусі стварыў для сваіх работнікаў сістэму сацыяльнага забеспячэння, трымаў доктара і бальніцу, вучылішча для дзяцей працоўных. Найбольш здольных рабочых адпраўляў вучыцца за мяжу. Калісьці ў Моладаве знаходзіўся вялікі белы палац Скірмунтаў з васьмі ганкамі. Цяпер ад маёнтка засталася толькі капіца-ратонда і знакаміты старажытны моладаўскі зван, які

Палац Агінскіх. Мастак Напалеон Орда.

раных сямейных адносін большая частка музея была вывезена потым у Кракаў, на аснове якой цяпер там дзейнічае Нацыянальны музей.

У Эмерыка фон Гутэн-Чапскага было двое сыноў — Карл і Ежы. **Карл Чапскі**, вядомы буйны памешчык, землеўладальнік, заводчык, гаспадар даходных дамоў у Мінску, займаў пасаду губернатара цяперашняй сталіцы Беларусі з 1890 па 1901 гады. За гэты час у горадзе з'явіліся электрастанцыя, водаправод, конка, тэлефонная станцыя агульнага карыстання. Карл Чапскі завяршыў будаўніцтва гарадскога тэатра, цяпер там месціцца тэатр імя Янкі Купалы. Ён садзейнічаў стварэнню санітарнай службы ў горадзе, таварыства аматараў спорту, жаночых грамадскіх аб'яднанняў, нядзельных школ і дзіцячых ясляў, Мінскай жаночай гімназіі. У перыяд яго губернатарства гарадская дума падрыхтавала праект аб увядзенні ўсеагульнага абавязковага навучання дзяцей, у Мінску пачалі выдавацца газеты "Минские губернские ведомости" і "Минский листок", дзе ўпершыню была надрукавана паэма "Тарас на Парнасе". На той час прыналежнасць да старажытнай шляхты і валоданне асабістым багаццем прадугледж-

Касцюшка — польска-ліцвінскі і амерыканскі вайсковы і палітычны дзеяч, удзельнік вайны за незалежнасць ЗША, арганізатар польска-ліцвінскага паўстання 1794 г., нацыянальны герой Польшчы і ЗША. **Зігмунд Мінейка** — нацыянальны герой Грэцыі, удзельнік барацьбы супраць турэцкіх заваёўнікаў. **Мікалай Судзілоўскі** — прэзідэнт сената Гавайскіх астравоў. **Казімір Семяновіч** — вынаходнік шматступеневай ракеты, **Якуб Наркевіч-Ёдка** — адкрывальнік электраграфіі і бяздротавай перадачы электрычных сігналаў. **Герман Мінкоўскі** — выдатны нямецкі матэматык і фізік, які распрацаваў т.зв. геаметрыю лічбаў. **Бенядзікт Дыбоўскі** ўпершыню апісаў жывёльны свет Байкала, Амура, Камчаткі. **Ян Чэрскі** — геолог, даследнік Усходняй Сібіры, яго імем названа горная сістэма — хрыбет Чэрскага. Са старадаўняга беларускага роду **Каровін-Крукоўскіх** паходзіць першая жанчына-прафесар матэматыкі **Соф'я Кавалеўская**. **Аляксандр Кавалеўскі**, яе муж, давеў эвалюцыйнае адзінства хрыбетных і бесхрыбетных жывёл, бліскача пацвердзіўшы гэтым тэорыю Ч. Дарвіна, а яго брат **Уладзімір Кавалеўскі** — заснавальнік эвалюцыйнай палеанталогіі. Шля-

знаходзіцца ў мясцовым храме.

Знакавай постацю для беларускай культуры і палітыкі з'яўляецца адзін з васьмі сыноў Аляксандра Скірмунта — Раман. Шляхціц, буйны землеўладальнік, ён быў абраны дэпутатам Дзяржаўнай Думы Расійскай імперыі ў 1911 годзе. Браў непасрэдны ўдзел у стварэнні БНР. У міжваенным часе палітык жыў у сваім родным Парэччы, дзе пакінуў пра сябе славу добрага пана, які заўжды прыйдзе на дапамогу. У кастрычніку 1939 года Скірмунт быў забіты ў сваіх уладаннях.

Сёмета ў краіне адзначаецца 180-годдзе з дня нараджэння Эмерыка-Захарыя-Мікалая-Севярына фон Гутэн-Чапскага, прадстаўніка роду, які зрабіў імя не толькі для Беларусі. Гэта старажытны род, што бярэ свой пачатак яшчэ са старадаўняй Прусіі, а ў XII ст. яму нададзены графскі тытул Свяшчэннай Рымскай імперыі. З цягам часу Гутэн-Чапскія парадніліся з Радзівіламі. Адным з яркіх прадстаўнікоў роду быў Эмерык Гутэн-Чапскі, які атрымаў адукацыю ў Расіі і Нямеччыне, займаў высокія пасады пры двары расійскага імператара, але разышоўся ў поглядах з апошнім і таму пайшоў у адстаўку, пасяліўся ў сваім маёнтку ў Станькаве. Тут ён стварыў унікальны музей, які меў некалькі тэматычных калекцый, сярод якіх і багаты нумізматычны збор, дзе былі сабраны 11 тысяч манет X—XVIII стст. Уражвалі рэдкія археалагічныя знаходкі з каштоўных металаў, знойдзеныя ў курганных могілках вакол Станькава. У калекцыі меліся зборы старадаўняй зброі, рыцарскія латы, музычныя інструменты, мэбля, табелены, карціны, сярэднявечныя мапы, слудкія паясы, рэдкія мінералы, вырабы са старажытнай парцэляны, керамікі, шкла. У багатай бібліятэцы налічвалася каля 20 тысяч кніг, у тым ліку рукапісы вядомых беларускіх пісьменнікаў, паэтаў, кампазітараў, першыя друкаваныя кнігі Еўропы і Беларусі. Несумненна, напрыканцы XIX ст. музей у Станькаве быў адным з самых буйных у Расійскай імперыі, і, магчыма, нават пераўзыходзіў на той час калекцыі Радзівілаў у Нясвіжы. На жаль, з-за унут-

рых служэнне айчыне, гездарма на родавым гербе Чапскіх было напісана: "Жыццё — Айчыне, гонар

хецкую беларускую генеалогію мелі падарожнік Мікалай Перавальскі (Пржэвальскі), паэт Пём

Несумненна, напрыканцы XIX ст. музей у Станькаве быў адным з самых буйных у Расійскай імперыі, і, магчыма, нават пераўзыходзіў на той час калекцыі Радзівілаў у Нясвіжы. На жаль, з-за ўнутраных сямейных адносін большая частка музея была вывезена потым у Кракаў, на аснове якой цяпер там дзейнічае Нацыянальны музей.

— нікому!". Другі сын Эмерыка — Ежы, або Юрый, быў таксама вядомым землеўладальнікам і грамадскім дзеячам канца XIX — пачатку XX стст. Пры ім сядзіба ў Прылуках зрабілася буйным прамысловым, сельскагаспадарчым і культурным цэнтрам, дзе абмяркоўваліся палітычныя праблемы і бывалі такія знакамітыя людзі, як кампазітар Станіслаў Манюшка і мастак Напалеон Орда. На сёння комплекс у Прылуках прызнаны адным з найбольш значных архітэктурных помнікаў у ваколіцах Мінска. З мінулых часоў захаваліся арыгінальныя будынкі спіртзавода, бровар, флігелі.

Пачэсны пералік імён

Як бачна, шляхецкае саслоўе адыгрывала вялікую ролю як у грамадскай дзейнасці, так і ў культурным жыцці Беларусі. Амаль усе нашы знакамітыя дзеячы культуры і навукі XIX ст. паходзілі са старажытнай беларускай шляхты. Дзякуючы ёй быў створаны сам адраджэнскі рух пачатку XX ст. Гэта Кастусь Каліноўскі, Францішак Багушэвіч, Вінцэнт Дуткін-Марцінкевіч, Браніслаў Эпімах-Шыпіла, Усевалад Ігнатюўскі, браты Іван і Антон Луткевічы, Вацлаў Іваноўскі, Янка Купала, Алаіза Пашкевіч, Вацлаў Ластоўскі, Карусь Каганец, Аркадзь Смоліч, Францішак Аляхновіч, Уладзімір Самойла...

Можна і надалей прыводзіць прыклады выбітных прадстаўнікоў беларускай шляхты. Толькі каротка ўзгадаем шэраг выдатных беларускіх імён, якія праславіліся далёка за межамі радзімы. Да прыкладу, Андрэй Тадэвуш Банавентура

Апаліноў. А вялікі рускі пісьменнік Аляксандр Пушкін, па апошніх даследаваннях, бярэ свой пачатак са старажытнага роду Пушкіных з-пад Навагрудка, ад прадзеда Рыгора Пушкі. Старэйшы сын паэта Аляксандр быў прафесійным вайскоўцам, у 1860-я гады служыў у Віленскай акрузе. На старых могілках у Навагрудку пахаваны яго маленькі сын — Пётра.

Вядома, дастакова. Мяркую, і так зразумела, якія агромныя патэнцыялы быў закладзены ў лепшых прадстаўнікоў нашай эліты — слаўных сынах беларускай шляхты. Выхаваныя на ідэалах волынскай, гродзенскай і самапавагі, нашчадкі старажытных ліцвінска-беларускіх родаў і шараговай шляхты заўсёды імкнуліся даць сваім дзецям належную адукацыю, выхаваць у іх любоў і гонар за радзіму. Але, як мы ведаем, прыйшлі такія часы, калі сапраўдная гісторыя нашай краіны, яе непаўторная культура і слаўная традыцыя, вобразна кажучы, былі выкінуты на сметнік. Зрабіліся непатрэбнымі і ўяўленні пра шляхецкія гонар і годнасць. Шмат хто з беларускай шляхты з-за незапатрабаванасці на радзіме знайшоў выхад сваім ведам і таленту на чужыне, здабыў там славу і ўдзельнічаў, іх імёны ўпісаны залатымі літарамі ў гісторыю і культуру іншых дзяржаў і народаў.

І калі б лёс нашай краіны склаўся інакш, калі б усе яе сыны і дачкі былі запатрабаваныя ў сябе на радзіме, наша гісторыя была б таксама іншай. На жаль, мы толькі цяпер пачынаем разумець, як пацярпелі ад невуцтва і беспамяцтва...

Ірына КЛІМОВІЧ